

Анна Маняк
магістрантка спеціальності 231 Соціальна робота

Олена Гончаренко

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
м. Суми

СУПРОВІД СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, ЯК БАЗОВА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Автори піднімають питання щодо особливостей здійснення соціального супроводу сімей, які опинилися в складних життєвих, як базової соціальної послуги в територіальній громаді. Висвітлено значення проведеної в Україні реформи децентралізації, результатом якої стало підвищення ролі територіальних громад у процесі надання послуг. Здійснено аналіз правового поля щодо забезпечення надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику, подолання складних життєвих обставин або мінімізацію їх наслідків. Визначено зміст послуги соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

***Ключові слова:** сім'я, складні життєві обставини, соціальні послуги, соціальний супровід, територіальна громада.*

Постановка проблеми. Процеси децентралізації кинули виклик сформованій в Україні системі надання соціальних послуг. Гостро постали питання про те, як мають взаємодіяти учасники системи в нових умовах, як має бути розмежовано повноваження між різними рівнями територіальних організацій у наданні послуг, яким чином стимулювати розвиток ринку соціальних послуг.

На тлі реформування системи надання соціальних послуг актуальності набуває проблема організації соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Зміна об'єктивних умов надання соціальної допомоги та підтримки неминуче породжує нові соціальні ситуації, зміну в стосунках між людьми в процесі соціальної роботи. Це зумовлює необхідність використання адекватних новим ситуаціям методів, технологій і стратегій втручання, впровадження інноваційних та удосконалення традиційних підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним ресурсом громади є її мешканці. На різних етапах життя будь-хто з мешканців громади може потрапити у складні життєві обставини та потребувати

професійної соціальної підтримки для їх подолання. Ці обставини можуть бути зумовлені різними чинниками, серед яких можуть бути невиліковна хвороба, інвалідність, безробіття, малозабезпеченість, домашнє насильство, ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, похилий вік чи шкода, завдана конфліктом тощо. Тому в кожній територіальній громаді необхідним є розвиток і забезпечення надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, що належить до власних повноважень громад.

З 1 січня 2020 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги» (2019). Вона замінила чинний на той час Закон України із такою самою назвою, ухвалений у 2003 році, який неодноразово зазнавав правок. Новий закон став однією зі складових адміністративно-територіальної реформи в Україні, адже його прийняття було спрямоване, зокрема, на розмежування повноважень у соціально-економічних сферах між органами місцевого самоврядування різних рівнів.

Одним із наслідків децентралізації став процес організації і надання соціальних послуг у громаді для максимальної наближеності послуг до осіб, які їх потребують. Органи місцевого самоврядування є відповідальними за забезпечення надання базових соціальних послуг з урахуванням потреб мешканців громади. Закон України «Про соціальні послуги» (2019) надає чіткий поділ послуг на групи та визначає рівні відповідальності за їх організацію. Також у документі визначено поняття соціальних послуг, яке включає дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають.

Серед найбільш вразливих груп в об'єднаних територіальних громадах сьогодні є сім'ї. Автори визначають сім'ю як соціально-педагогічний інститут, особливу соціальну систему, яка є підсистемою суспільства і включає до себе інші підсистеми (членів сім'ї). Сім'єю називають малу соціальну групу, первинний контактний колектив [6]. Від здорового функціонування сімей на пряму залежить благополуччя суспільства. Питання розвитку сім'ї є одним з пріоритетних напрямів соціальної політики нашої держави. Проте, у Міністерстві соціальної політики сім'я як об'єкт соціальної роботи береться тільки в контексті перебування в складних життєвих обставинах.

Сім'ї, котрі опинилися в складних життєвих обставинах, потребують додаткової соціальної підтримки, оскільки порушується їх нормальна життєдіяльність, виникають проблеми, наслідки яких члени таких родин не можуть подолати самотійно. Супровід сімей у складних життєвих

обставинах є базовою соціальною послугою, відповідальність за надання якої покладене на територіальну громаду (відповідно до ст. 1 ЗУ «Про соціальні послуги», 2019). Для організації та надання ефективного супроводу необхідно визначити поняття складних життєвих обставин та чинників, які можуть їх спричинити. Так, Законом визначено, що складні життєві обставини – це обставини, які негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які сім'я не може подолати самостійно [4].

До чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини відносять:

- 1) похилий вік;
- 2) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті;
- 3) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;
- 4) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин;
- 5) інвалідність;
- 6) бездомність;
- 7) безробіття;
- 8) малозабезпеченість;
- 9) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків;
- 10) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини;
- 11) втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі;
- 12) жорстоке поводження з дитиною;
- 13) насильство за ознакою статі;
- 14) домашнє насильство;
- 15) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
- 16) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією [4].

Сім'я, у функціонуванні якої спостерігається хоч один з перелічених чинників, потребує уваги соціального працівника, щоб у разі потреби, організувати надання соціального супроводу, для того щоб не допустити потрапляння сім'ї у складні життєві обставини, або, надаючи супровід, допомогти сім'ї їх подолати [5].

Відповідно до Державного Стандарту надання соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, соціальна послуга «соціальний супровід сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» визначається як комплекс заходів, що передбачає

оцінку потреб, визначення шляхів вирішення основних проблем, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань, сприяння в отриманні інших послуг, допомогу в усвідомленні значення дій та/або розвиток вміння керувати ними, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин [1].

У межах технології соціального супроводу сім'ї, яка потрапила у складні життєві обставини, виділяють такі види супроводу:

1) соціальну опіку – представлення працівником соціальної служби інтересів сім'ї (чи її члена) в органах влади, різних установах;

2) соціальний патронаж – надання соціальних послуг (переважно за місцем проживання) індивідуальним клієнтам і групам ризику, який полягає у постійному соціальному нагляді, регулярному відвідуванні їх житла соціальними та іншими працівниками, надання їм необхідної економічної, соціально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги;

3) соціальну допомогу сім'ї – передбачає надання соціальними службами, кризовими центрами, соціальними працівниками соціальних послуг відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [3; 4].

В основу методики соціального супроводу закладено модель «ведення випадку», яка широко використовується в практиці соціальної роботи різних країн (care management – у Великій Британії, case management – у США). В Україні дана соціально-педагогічна модель також набула широкого впровадження в роботі з різними категоріями клієнтів, зокрема з сім'ями у складних життєвих обставинах. Ведення випадку – важливий метод професійної соціальної роботи, в центрі уваги якого потреби конкретного отримувача послуг. Працівники та ресурси різних служб і установ, незалежно від підпорядкування, об'єднуються задля допомоги отримувачу у вирішенні його проблем, мінімізації негативних наслідків, ухвалення рішень в найкращих інтересах людини тощо [2].

Відповідно до Стандарту, соціальна послуга супроводу може надаватись шість місяців, а при потребі продовжуватись до одного року. Здійснення соціального супроводу визначається індивідуально для кожної сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, з урахуванням гостроти проблеми, ступеня функціональної спроможності членів родини самостійно мінімізувати негативні наслідки або повністю подолати складні життєві обставини, рівня розвитку зв'язків сім'ї із соціальним оточенням.

Результат у кожному випадку є індивідуальним, основним є те, що сім'я досягає такого рівня, при якому вона в змозі функціонувати самостійно, не потребуючи сторонньої допомоги. На практиці можна виокремити такі показники: рівень матеріального забезпечення сім'ї доведений до середнього; відновлені контакти родини з її оточенням,

дитина відвідує дитячий садок, школу, училище та ін.; вживання алкоголю зменшилось; вирішені інші специфічні для даної сім'ї проблеми.

Висновки. Таким чином, забезпечення соціальної підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, захист їхніх прав збільшує довіру до органів місцевого самоврядування. Вищезгадані заходи прямо впливають на якість життя всіх мешканців громади, підвищуючи їх соціальне благополуччя і безпеку. Для об'єднаної територіальної громади послуга соціального супроводу є базовою. Добре організована послуга супроводу сімей, які переживають життєві труднощі, уможливорює ефективне подолання сім'ями наслідків СЖО.

Список використаних джерел

1. Державний Стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах: затверджений наказом Міністерства соціальної політики України 31 березня 2016 р. №318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16/>.

2. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології. Київ: Обнова Компані, 2017. 256 с.

3. Мороз О. М., Постоліук Г. І., Семигіна Т. В., Шепіленко О. С. Зберегти сім'ю. Соціальна робота із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах. 2008. Київ: ЕКМО. 160 с.

4. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. №2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.

5. Савон Г. П., Останіна Н. С. Роль соціального працівника у підтримці умов життєдіяльності сім'ї, яка потрапила в складні життєві обставини. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. 2016. №2(6). С. 1–10. URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1938/Kaminska_Orhanizatsiinoprovovi%20zasady%20nadannia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

6. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навчальний посібник. Київ: ДЦССМ, 2002. 132 с.